

Een anoniem handschrift

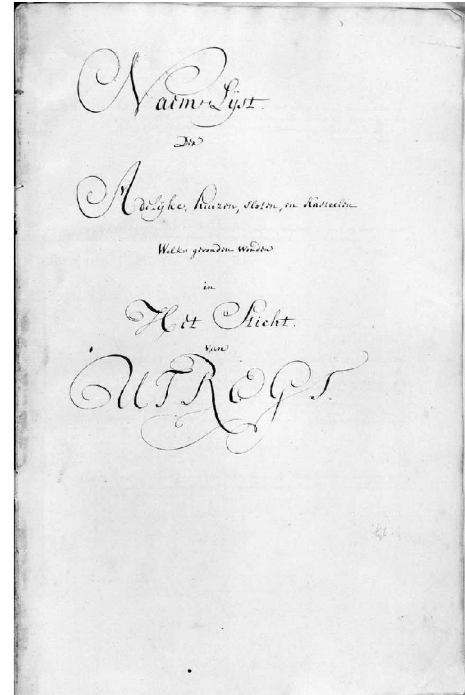
In Stadsarchief en Athenaeumbibliotheek te Deventer wordt een anoniem handschrift bewaard¹ dat zonder twijfel geschreven is door Abraham de Haen (1707-1748). Er zijn drie delen, elk voorafgegaan door een geschreven titelblad, waarvan de tekst begint met *Naem-Lijst² der Adellijke Huizen, Sloten en Kastelen welke gevonden worden in (...)*.

Daarna volgt respectievelijk:

*Het Sticht van Utrecht,
de Heerlijkheid van Overijssel en
het Landschap Drente.*

Overijssel is onderverdeeld in de drost-ampten van Salland, Twenthe en Vollenhove.

De tekst is geschreven op éénmaal gevouwen foliovellén. Het bladformaat na het vouwen is circa 205 x 325 mm. De verschillende bladen zijn los aan elkaar genaaid in katernen die variëren van 1 tot 8 vellen. Het geheel is aan weerszijden met een kartonnen dekblad beplakt. De bladen zijn niet genummerd. Daarom hebben wij een 'Index op de Naem-Lijst' met een fictieve nummering gemaakt, waarbij per blad-zijde is aangegeven welke kastelen of adellijke huizen daarop genoemd worden. In totaal zijn dat er 308, waarvan in Utrecht 121, in Overijssel 156 en in Drente 31.

Doolhof

Bij nadere beschouwing blijkt dit handschrift geen coherent geheel te vormen. Mede daardoor zijn bij het inbinden fouten gemaakt. Zo is een deel van het drostampt van Vollenhove en het gehele Landschap Drenthe tussen Salland en Twente gevoegd. Ook zijn enkele losse bladen verkeerd ingeplakt.

In de *Naem-Lijsten* zijn 4 bladen van Andries Schoemaker, of een deel daarvan, meegebonden: van Denemarken of Demmerik en van Domselaar in Utrecht en van Ham en Zùijthem in Salland. Het zijn duidelijk bladen uit manuscripten van Schoemaker, door hem geschreven en met linksboven een getekend wapen of de kaderlijn daarvoor. De tekst van Denemarken of Demmerik maakt, in vrijwel dezelfde woorden, deel uit van wat Schoemaker onder dezelfde titel schrijft in zijn *Beschrijving van het Stigt van Utrecht*,³ dl. 1, fol. 345. De tekst van Zùijthem staat, in andere woorden, ook in de *Korte beschrijving van Over Issel*,⁴ ..., dl. 2, fol. 137. Domselaar en Ham zijn bij Schoemaker niet gevonden.

Van nog eens 8 bladen, met 7 onderwerpen, die in de *Naem-Lijst van het Stigt van Utrecht* zijn mee gebonden, wijken opzet en lay-out duidelijk van de andere af. Ze zijn wel door De Haen beschreven, maar in plaats van 3 of 4 onderwerpen per bladzijde wordt hier voor elk onderwerp één of meer bladzijden gebruikt. De titels staan midden boven. Het gaat over de huizen: Gunterstein, Kroonenburg, Nijenrode, Oudaen, Ringenborch, Ter Meer en Zuilen. Het andere blad van hetzelfde vel is steeds blanco, behalve bij Kroonenburg, dat midden in een katern zit en waarvan ook het tweede blad is beschreven. Deze 8 vellen kunnen er dus uitgehaald worden zonder aan de rest afbreuk te doen. De conclusie kan niet anders zijn dan dat ze tot een ander geschrift behoren, waarvan geen andere bladen bekend zijn.

Bij 5 van de 7 teksten (Guntestein, Nijenrode, Oudaen, Ter Meer en Zuilen) heeft De Haen het zinnetje: 'A:S: geschreevene aanmerkingen' geschreven, 3 keer gevolgd door 'nevens een wapenschildje'. Deze huizen komen in Schoemakers *Beschrijving van het Stigt van Utrecht* niet voor. Zuilen is een uitzondering, maar dat heeft op één zin na een heel andere tekst. Bij Kroonenburg schrijft De Haen 'oude verleijbrieven ... van A:S.' Ongeveer hetzelfde verhaal staat ook bij Schoemaker; hier hebben beiden duidelijk hetzelfde archiefstuk gebruikt. Bij Ringenborch vermeldt De Haen geen bron en dit huis komt bij Schoemaker niet voor. Het is duidelijk dat De Haen materiaal van Schoemaker heeft gebruikt, wat hij niet altijd op tijd heeft teruggegeven en dat Schoemaker dit bij het opstellen van zijn 'Beschrijvingen' niet heeft gemist.

De verschillende afwijkingen zijn in het hoofdstuk 'Index op de Naem-Lijst' nader beschreven.

Schatkamer en Naem-Lijst.

Van De Haen zijn de aantekeningen in zijn handexemplaar van de *Schatkamer* en in de hier besproken *Naem-Lijsten* bewaard gebleven. Tussen beiden is niet alleen uiterlijk, maar ook qua inhoud een groot verschil. De teksten op de ingevoegde bladen in de *Schatkamer* schijnen meer losse aantekeningen te zijn, die gemiddeld wat uitgebreider zijn dan die in de meer gestructureerde *Naem-Lijsten*. Waarschijnlijk ging het boek mee op reis en werden er onderweg notities in gemaakt. Dat verklaart ook waarom, behalve het jaartal, vaak de maand of zelfs de volledige datum genoemd wordt waarop een tekening gemaakt is. In de *Naem-Lijsten* staan alleen jaartallen.

Als we naar de jaartallen kijken⁵ zien we dat in de *Schatkamer* van de periode 1723 - 1727 vrijwel alleen tekeningen van De Haen vermeld zijn. Later gingen De Haen en Pronk samenwerken; uit de periode 1728-1731 zijn van beiden tekeningen genoemd. Vóór de samenwerking van De Haen met Pronk en Schoemaker heeft deze niet aan de overkant van de IJssel getekend. Toen hij dat in 1729 wel deed kon hij zijn aantekeningen daarvan in de *Schatkamer* niet kwijt omdat Overijssel en Drente, op het drostambt Vollenhove na, daarin niet voorkwamen. Dat zal de aanleiding geweest zijn om het register *Naem-Lijst* in te richten, niet alleen voor Overijssel en Drente, maar ook weer voor Utrecht. We zien dan dat in de jaren 1729 - 1731 aantekeningen die de provincie Utrecht en omgeving betreffen gedeeltelijk in de *Schatkamer* en voor een deel in de *Naem-Lijst* gemaakt zijn. In de *Naem-Lijst* worden, behalve 10 Utrechtse tekeningen van De Haen uit 1725, vooral tekeningen uit 1729-1732 van zowel De Haen als Pronk vermeld. In het jaar 1732 wordt de gezamenlijke reis met Andries Schoemaker door Overijssel en Drente gemaakt. Dat jaar is het topjaar. Van een later jaar worden in beide geschriften nog maar enkele tekeningen genoemd. De periode waarin met of in opdracht van Andries Schoemaker het land in beeld gebracht werd was voorbij.

We zien dus dat in beide manuscripten de provincie Utrecht en het gewest Noordwest-Overijssel voorkomt. Van de huizen die uit dat gebied in de *Schatkamer* genoemd worden staan er 14 ook in de *Naem-Lijst*. Nergens blijkt echter dat tekst uit het ene manuscript in het andere is overgenomen. De tekstdelen over bepaalde huizen verschillen vaak zowel van lengte als inhoud. In de *Naem-Lijst* is ook niet altijd genoteerd dat er tekeningen gemaakt zijn terwijl dat in de *Schatkamer* wel het geval is. Het omgekeerde komt ook voor. Een enkele keer wordt een verschillend jaartal opgegeven. Al met al kan geconstateerd worden dat de Haens aantekeningen in de *Schatkamer* en in de *Naem-Lijsten* vrijwel onafhankelijk van elkaar tot stand zijn gekomen.

Getekende en 'beschouwde' objecten, genoemd in de *Naem-Lijsten*

	Utrecht			Overijssel			Drenthe	
	AdH	CPr	AMe	AdH	CPr	AMe	AdH	CPr
1723	2							
1725	10							
1726	1							
1727	1				1			
1728	1	1						
1729	5	4		17	1			
1730	5	2			14			
1731	1	3		1	5			
1732				23	15		8	7
1733						1		
1734					1		1	
17??	1	1	1		1			
totaal	27	11	1	41	38	1	9	7

Opzet en doel van de *Naem-Lijst*.

De Haens belangstelling was vooral op de adel en hun gebouwen gericht. Uit de titel *Naem-Lyst* valt af te leiden dat hij van die gebouwen een zo compleet mogelijke lijst volgens de toenmalige situatie wilde maken. De lijsten werden ingedeeld per provincie en regio; daarbinnen zijn de huizen in alfabetische volgorde vermeld. Dat De Haen er alleen basisgegevens in wilde opnemen blijkt uit het feit, dat hij in principe voor elk item slechts een derde (Overijssel en Drenthe) of een vierde (Utrecht) blad-zijde reserveerde. Afbeeldingen komen in de *Naem-Lijst* niet voor, zelfs op de titelbladen niet.

De per item gereserveerde ruimte is niet altijd gevuld. Soms staat er alleen een naam, maar meestal is ten minste de ligging vermeld. Daar komen soms kenmerkende bijzonderheden bij en als het gebouw is getekend wordt aangegeven wie dat deed en in welk jaar. Zijn gegevens haalde De Haen uit verschillende gedrukte bronnen, kaarten, mededelingen van anderen, bijv. Andries Schoemaker, en eigen waarnemingen. Uit het manuscript blijkt dat de bestaande bronnen niet altijd betrouwbaar waren. Soms waren huizen die daarin genoemd werden al lang verdwenen of was de locatie verkeerd vermeld. Meermalen staat er alleen maar een naam en is het blijkbaar niet gelukt om de ligging van dat gebouw, of gegevens er over, te vinden. Als bevestiging van het bestaan van een huis vermeldt De Haen dikwijls dat hij het passeerde en één keer dat hij er een verkoopadvertentie van heeft gezien. In het algemeen ontstaat de indruk dat veel stukjes nog incompleet zijn. De Haens vroegtijdig overlijden zou daar een reden voor kunnen zijn.

In de *Naem-Lyste* van het Drostambt Salland is een tiental keren afgeweken van de gangbare korte vermeldingen. Dan worden gegevens of citaten uit boeken of archiefstukken toegevoegd. Voor die gevallen is meestal een hele bladzijde beschikbaar en/of wordt de verso zijde er voor gebruikt. Qua inhoud zijn deze items te vergelijken met de afwijkende bladen in het deel Utrecht.

Het ziet er naar uit dat De Haen met twee geschriften tegelijkertijd bezig was. Allereerst met de *Naem-Lijst* sec.

Daarin werden de basisgegevens van elk adellijk huis ordelijk vastgelegd. Er wordt meermalen in verwezen naar 'onze Verzamelingen' en het moet de bedoeling geweest zijn dat beide op elkaar aansloten. De afwijkende bladen in 'Utrecht' en de uitgebreidere teksten in 'Salland' lijken tot een 'ander geschrift' te behoren. Was De Haen hier bezig met het voorbereiden van een publicatie? Voor de illustratie daarvan was zijn 'tekenkabinet' beschikbaar. Helaas is in elk geval dit 'andere geschrift' incompleet.

We weten niet met welk doel De Haen aan zijn *Naem-Lijsten* is begonnen en evenmin waarom daarin alleen de provincies Utrecht, Overijssel en Drente voorkomen. Dat Utrecht er bij is, waarover ook al aantekeningen in de *Schatkamer* stonden, zou er op kunnen wijzen dat hij *Naem-Lijsten* van alle provincies voor ogen had. Misschien is hij daar ook mee begonnen en zijn die verloren gegaan of heeft hij ze niet af kunnen maken. Over de mogelijke oorzaken daarvan is in andere hoofdstukken geschreven. Niettemin bevat de *Naem-Lijst* zoals die er nu ligt een schat aan historisch materiaal, dat door het duidelijke handschrift⁶ en de klaarblijkelijke eruditie van de schrijver aan waarde wint.

Noten

1. Stadsarchief en Atheneumbibliotheek, Klooster 12, Deventer; Hs. II,35 (100 F 21 KL).
2. In het handschrift komt *Naem-Lijst*, *Naem-Lyste* en *Naam-Lyst* voor. Wij houden hier *Naem-Lijst* aan.
3. *Beschryving van Het Stigt van Utrecht Derselver steeden Dorpen en gehugten (...)*, ms. Andries Schoemaker 1733 in de Utrechtse Archieven.
4. *Korte beschryving van Over Issel (...)*, ms. van Andries Schoemaker in het Historisch Centrum Overijssel te Zwolle.
5. Zie hiervoor het hoofdstuk 'De Haen als topografisch tekenaar' staat hiervan een overzicht.
6. Over het De Haen's handschrift zie Leonard Kasteleyn, 'Een pronkende Haen', in *Bulletin van het Rijksmuseum* 1996, nr. 2, 94-96